

WYDZIAŁ NAUK HISTORYCZNYCH I PEDAGOGICZNYCH

INSTYTUT ARCHEOLOGII
ul. Szewska 48
50-139 Wrocław

tel. +48 71 375 29 75
fax +48 71 375 28 82

iar@uwro.edu.pl | www.archeo.uni.wroc.pl

ISEZ PAN 17 WRZ. 2024
Wpłynęło dnia
L. dz. JA. 520.1.2023

Serengeti, 10.09.2024 r.

Dr hab. Marta Osypińska, profesor nadzw. Uniwersytetu Wrocławskiego

Instytut Archeologii
Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych
Uniwersytet Wrocławski

RECENZJA

Pracy doktorskiej mgr Krzysztofa Wertza

pt.: „ Akumulacja kości ptaków z górnoplejstocenijskich stanowisk archeologicznych Europy środkowej – taksonomia, tafonomia, interpretacja

przygotowanej pod kierunkiem promotora dr hab. Jarosława Wilczyńskiego

W

**Instytucie Systematyki i Ewolucji Zwierząt
Polskiej Akademii Nauk**

Podstawa prawna sporządzenia recenzji

Recenzja została sporządzona w związku z powołaniem przez Radę Naukową Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN (3.E5.2024) do pełnienia funkcji recenzenta w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora nauk biologicznych p. mgr Krzysztofowi Wertzowi, zgodnie z art. 13 ust. 1 pkt 2 i ust 2 pkt 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. 2017 r. poz.1789 ze zm.).

Na podstawie przepisów wprowadzających ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z 3.7.2018 r. (Dz.U. 2018 r. poz. 1669), recenzent ocenia, czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej doktoranta w zakresie nauk biologicznych, a także umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Ustawowe kryteria uzasadniające otrzymanie stopnia doktora można podzielić na formalne i merytoryczne. Zgodnie z art. 12 ust. 1 u.s.n. kryteria formalne to: posiadanie tytułu zawodowego magistra, zdane egzaminy doktorskie, przedstawiona i obroniona rozprawa doktorska. Kryteria te są poza zakresem oceny dokonywanej przez recenzenta w przewodzie doktorskim, którego uwaga powinna się koncentrować na ocenie rozprawy doktorskiej.

Kryteria merytoryczne, które uzasadniały by nadanie stopnia doktora dotyczą natomiast samej rozprawy doktorskiej. Przede wszystkim powinna ona stanowić **oryginalne rozwiązanie problemu naukowego** (co znajduje wyraz w postawionej w niej tezie, oraz celach szczegółowych), dowodzić **ogólnej wiedzy teoretycznej** doktoranta w zakresie nauk ścisłych i przyrodniczych (szczegółowo nauki biologiczne), a także **umiejętności prowadzenia samodzielnej pracy naukowej**.

Podstawa faktyczna recenzji

Recenzja sporządzona została na podstawie oceny rozprawy doktorskiej przedłożonej przez wnioskodawcę. Praca liczy 50 stron, w tym 18 stron tekstu zasadniczego, oraz siedem powiązanych tematycznie wokół pradziejowej awifauny, artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie *Quaternary International* oraz *International Journal of Osteoarchaeology*. Pozostałą część zajmuje *Spis treści* liczący 2 strony oraz *Bibliografia* licząca 8 stron.

Tytuł rozprawy doktorskiej

Praca autorstwa mgr. K. Wertz została zatytułowana *Akumulacja kości ptaków z górnoplejstocenskich stanowisk archeologicznych Europy środkowej – tafonomia, taksonomia, interpretacja*. Tytuł odpowiada treści rozprawy oraz przedłożonym w jej ramach artykułom. Prezentuje zasadniczy temat badań oraz trzy główne zagadnienia jakie będą stanowiły trzon dysertacji. Można go również uznać za zwięzły.

Teza rozprawy doktorskiej

Zgodnie z wymogami Ustawy, kluczowe znaczenie w jej ocenie ma teza badawcza. Główny wysiłek wkładany w przygotowanie rozprawy powinien zmierzać w kierunku udowodnienia postawionej tezy bądź też ku weryfikacji zasadniczej hipotezy badawczej. To właśnie nowatorska i przekonująca teza badawcza świadczy o spełnieniu pierwszego i podstawowego kryterium w ocenie rozprawy doktorskiej. Dowodzi bowiem zidentyfikowania problemu naukowego, nowego bądź istniejącego, a następnie przedstawia jego nowatorskie rozwiązanie.

Pan mgr Krzysztof Wertz w sposób klarowny wyodrębnił rozdział zatytułowany: *2. Cele i hipotezy badawcze* (str. 14), w ramach którego prezentuje podrozdziały: 2.1 Ptaki w obrębie kultury pawłowskiej; 2.2 Szczątki ptaków na stanowiskach archeologicznych – kwestia depozytora; 2.3 Pazury ptaków drapieżnych. Pan mgr K. Wertz nie wykazuje jednak w swojej rozprawie doktorskiej tezy w sposób wyraźny i jednoznaczny. Nie proponuje również weryfikacji hipotezy, która łączyła by problematycznie przedstawione zagadnienia. Jako tezy szczegółowe prezentuje natomiast cele naukowe jakie przyświecały powstaniu kolejnych artykułów grupując je w trzy bardziej ogólne zagadnienia. Pierwszym celem szczegółowym jaki prezentuje mg Wertz jest zatem rola ptaków jako ogólnie rozpatrywanej grupy fauny, w strategiach łowieckich i modelu konsumpcji mięsa wśród społeczności kultury pawłowskiej.

WYDZIAŁ NAUK HISTORYCZNYCH I PEDAGOGICZNYCH

INSTYTUT ARCHEOLOGII

ul. Szewska 48
50-139 Wrocław

tel. +48 71 375 29 75
fax +48 71 375 28 82

iar@uwr.edu.pl | www.archeo.uni.wroc.pl

Wyniki badań nad szczątkami ptaków z kluczowych stanowisk archeologicznych: Dolní Věstonice I i II, Pavlov II, oraz Předmostí I) doktorant przedkłada jako dwa artykuły. Mankamentem może być jedynie niezręcznie z punktu widzenia archeologii, sformułowany tytuł podrozdziału: *Ptaki w obrębie kultury pawłowskiej*. Bardziej odpowiednie było by sformułowanie np. *Szczałki ptaków w materiałach osteologicznych ze stanowisk kultury pawłowskiej*.

Drugi cel pośredni jaki prezentuje Autor rozprawy ma bardziej doniosłe znaczenie z punktu widzenia badań szczątków zwierzęcych ze stanowisk archeologicznych. Dotyczy on kwestii pochodzenia depozytów i zasadniczego problemu przed jaką stają archeozoolodzy i paleontolodzy, a mianowicie pytaniem: czy ich koncentracja jest wynikiem działalności człowieka czy naturalnych zjawisk, w tym np. działalności zwierząt. Mgr K. Wertz problem pochodzenia szczątków ptaków na stanowiskach archeologicznych prezentuje w oparciu o cztery wielo-autorskie artykuły, których jest pierwszym bądź drugim autorem.

Trzecim celem jaki prezentuje mgr Wertz jest opracowanie klucza do oznaczania pazurów ptaków drapieżnych Europy. Celem przedłożonego artykułu, w którym mgr Wertz jest trzecim autorem, jest uzupełnienie luki w literaturze wspomagającej identyfikację i interpretację znalezisk ptasich pazurów w materiałach osteologicznych stanowisk archeologicznych.

Lektura publikacji stanowiących podstawowy element rozprawy doktorskiej mgr K. Wertza dowodzi, że w toku badań Autor osiągnął szereg szczegółowych celów naukowych. Pozwala to na stwierdzenie, że kluczowy dla oceny pracy doktorskiej aspekt, jakim jest postawienie i osiągnięcie celów (celu) naukowych lub udowodnienie tezy (tez) badawczej został spełniony. Należało by jedynie postulować aby jednoznacznie sformułowana teza (hipoteza) łącząca pomniejszych cele, została wyraźniej zaprezentowana w rozdziale drugim.

Struktura rozprawy doktorskiej

Zasadniczo praca naukowa powinna być podzielona na jednoznacznie wyróżniające się części dotyczące prezentacji zakresu badań w szerszym i węższym kontekście: prezentacji źródeł, ich opisu oraz części syntetycznej z obszerną prezentacją wniosków i postulatów badawczych. Mgr K. Wretz prezentuje wyniki swoich badań zachowując precyzyjnie kompozycję pracy naukowej. W rozdziale pierwszym (1. Wstęp) w sposób klarowny podzielonym na trzy podrozdziały prezentujące podstawowe poruszane w pracy zagadnienia badawcze, prezentuje kontekst badań, aktualny stan wiedzy, oraz problematykę. Pierwszy z podrozdziałów: **1.1. Ptaki w obrębie kultury pawłowskiej**, prezentuje ogólnie samą jednostkę archeologiczno-kulturową, następnie stan wiedzy o szczątkach faunistycznych ze stanowisk oraz uzasadnia konieczność przeprowadzenia badań związanych z awifauną notowaną na stanowiskach kultury pawłowskiej. W drugim podrozdziale: **1.2. Szczątki ptaków na stanowiskach archeologicznych – kwestia depozytora**, mgr Wertz opisuje obszernie problem identyfikacji intencyjności powstawania depozytów osteologicznych. Jest to faktycznie problem fundamentalny w analizach materiałów faunistycznych, zwłaszcza tak specyficznych jak szczątki ptaków. Mgr Krzysztof Wertz w swoich artykułach stanowiących zasadniczy element rozprawy doktorskiej porusza temat depozytów kości ptaków powstałych w wyniku działania drapieżników. To kwestia szczególnie istotna w badaniach nad zagadnieniami środowiskowymi, oceny strategii łowieckich społeczności plejstoceńskich oraz znaczenia szczątków ptasich w badaniach nad najstarszymi kulturami archeologicznymi, których stanowiska nierzadko rejestrowane są w schroniskach skalnych i jaskiniach. Autor rozprawy porusza w tej części również problem wykorzystania kości ptaków jako surowca do wyrobu narzędzi oraz modyfikację kości powstałe w wyniku działalności drapieżników, które mogą sugerować intencjonalne działanie człowieka. Kolejny obszerny podrozdział rozprawy: **1.3. Pazury ptaków drapieżnych**, dotyczy problemu i znaczenia identyfikacji gatunkowej

ptaków drapieżnych, których szczątki odkrywane są na stanowiskach archeologicznych. Mgr Krzysztof Wertz zwraca uwagę na wcześniejszą lukę w zakresie rozpoznania taksonów w oparciu o cechy diagnostyczne i morfologię ptasich pazurów – elementu kośćca relatywnie często notowanego na stanowiskach archeologicznych. Jest to element szkieletu, który w różnych kulturach pradziejowych pełnił rolę symboliczną bądź dekoracyjną, co Autor wykazuje opierając się na aktualnym stanie wiedzy.

Rozdział wstępny jest kluczowy w pracy naukowej, ponieważ w dużym stopniu wpływa na jej kształt. Ten element Rozprawy w wypadku pracy mgr Krzysztofa Werta spełnia wszystkie wymogi stawiane tej części pracy naukowej. Autor prezentuje tu zarówno przedmiot studiów, kontekst, zakres, stan badań, oraz cele naukowe. Jest to więc część zasługująca na wysoką ocenę.

Kolejnym elementem Rozprawy jest rozdział **2. Cele i hipotezy badawcze**, gdzie mgr Wertz prezentuje zwięźle stawiane sobie trzy zasadnicze zagadnienia stojące u podstaw naukowych powstania jego Rozprawy doktorskiej. Jak powyżej zaznaczyłam kilkakrotnie, cele naukowe zostały sformułowane w sposób klarowny i jednoznaczny. Pozwala to na konkluzję, że Autor rozprawy poświęcił odpowiednio dużo wysiłku na zidentyfikowanie istotnych problemów naukowych, jakie zamierza poruszyć w pracy.

Kolejnym elementem pracy mgr Krzysztofa Werta jest rozdział 3. Materiały i metody. Tym samym spełnia kolejny obowiązkowy element części analitycznej każdej pracy naukowej, w tym również rozprawy doktorskiej. Również ten rozdział mgr Wertz podzielił na dwa podrozdziały – w pierwszym pisał pokrótce analizowane w publikacjach zbiory faunistyczne, natomiast w drugiej wybrane, zastosowane metody oraz uzasadnienia tego wyboru. Ten rozdział również zasługuje na ocenę pozytywną.

Kolejny rozdział: **5. Wyniki**, zawiera zwięźle streszczenie wyników badań prezentowanych w publikacjach stanowiących zasadniczą część Rozprawy. Rozdział ten

stanowi pierwszy element drugiego niezbędnego w pracy naukowej elementu jakim jest część syntetyczna. Rozdział został podzielony na trzy, odpowiadające trzem zasadniczym celom naukowym podrozdziały: 4.1. Ptaki w obrębie kultury pawłowskiej, 4.2 Szczątki ptaków na stanowiskach archeologicznych – kwestia depozytora, oraz 4.3 Pazury ptaków drapieżnych. Pierwszy podrozdział dotyczący ptaków w zbiorach ze stanowisk powiązanych z kulturą pawłowską zajmuje pół strony. Jednak niezależnie od małej objętości Autor zdołał w sposób zwięzły i w pełni satysfakcjonujący zaprezentować wyniki analiz szczątków awifauny z pięciu plejstoceniowych stanowisk archeologicznych. Nieco więcej uwagi zwrócił tu na szczątki dziennych i nocnych ptaków drapieżnych, oraz cechy tafonomiczne zbiorów. Autor niestety nie uniknął błędów, w tym ortograficznego („niebyło” zamiast nie było).

Drugi podrozdział dotyczący pochodzenia depozytów osteologicznych na stanowiskach zajmuje całą stronę. Autor Rozprawy opisuje tu praktyki łowicze charakterystyczne dla poszczególnych gatunków ptaków drapieżnych oraz cechy pozostawianych przez nie depozytów osteologicznych. Bardziej obszernie opisał tu cechy śladów tafonomicznych na kościach ptaków z jaskini Koziarnia, które wskazują na sowę jako ich depozytora. Najmniej uwagi Autor poświęcił natomiast trzeciemu zagadnieniu jakim było opisanie cech morfologicznych pazurów ptaków. Wynikiem prac w których brał udział mgr Wertz jest powstanie klucza do oznaczenia tego elementu kośćca ptaków drapieżnych Europy.

Kolejny rozdział: **5. Wnioski**, zawarty w pracy mgr K. Wertza stanowi dalszy, najważniejszy element części syntetycznej. Konsekwentnie został on podzielony na trzy podrozdziały odpowiadające zasadniczym celom stawianym pracy. Autor zwięźle ale jednocześnie klarownie prezentuje tu zasadnicze konkluzje płynące z jego badań. W podrozdziale dotyczącym znaczenia ptaków w kulturze pawłowskiej Autor wskazuje na ich drugorzędną rolę w modelu konsumpcyjnym. Zwraca jednak uwagę na interesująco wysokie udziały

szczątków kruka, proponując jednocześnie wytłumaczenie tego fenomenu wykorzystywaniem lotek tych ptaków do produkcji strzał. Autor zwraca również uwagę na zróżnicowanie taksonomiczne awifauny na stanowiskach kultury pawłowskiej, co może wskazywać na ich zróżnicowaną funkcję. Wydaje się, że uzasadnień tego zjawiska może być jednak więcej – zróżnicowanie środowiskowe, brak specjalizacji łowieckiej, odmienny behavior łowiecki etc. Sadzę, że w przyszłości warto rozważyć szerszy wachlarz przyczynowo - skutkowy w kontekście archeologii.

W podrozdziale dotyczącym identyfikacji depozytora zbiorów osteologicznych awifauny autor wskazuje na trudności w jednoznacznej identyfikacji konkretnych taksonów ptaków drapieżnych, które przyczyniają się do powstawania tego typu depozytów. Autor wskazuje jednak jakie cechy uszkodzeń tafonomicznych mogą wskazywać na intencjonalną działalność człowieka. Mgr Krzysztof Wertz falsyfikuje w tej części również znaleziska fragmentów kości ptaków identyfikowane jako efekt intencjonalnej działalności ludzkiej na stanowiskach jaskiniowych. W wyniku swoich badań mgr Wertz wskazuje, że weryfikacja tego typu znalezisk wskazuje na działalność ptaków drapieżnych. Najmniej obszernym elementem rozdziału nr 5, jest część dotycząca klucza do oznaczania rdzeni kostnych pazurów ptaków drapieżnych. Autor konkluduje, że opisane w jego publikacji cechy morfologiczne pozwolą wiarygodnie oznaczać taksony ptaków a w konsekwencji przyczyni się do lepszego zrozumienia kontekstów środowiskowych i kulturowych życia tych ptaków w przeszłości.

Ostatnią część Rozprawy gr K. Wertz stanowi rozdział 6. Perspektywy, w którym Doktorant prezentuje potencjał naukowy swoich badań oraz znaczenie uzyskanych wyników zaprezentowanych w Rozprawie. Wskazuje tu na interdyscyplinarny charakter badań nad szczątkami ptaków, które choć w pradziejach człowieka stanowiły zazwyczaj drugorzędny (po ssakach) element działalności łowieckiej i modeli konsumpcyjnych, wnoszą dużo istotnych informacji z zakresu min. kontekstu środowiskowego życia ludzi w przeszłości.

Rozprawę zamyka spis literatury liczący osiem stron.

Język rozprawy i warsztat pisarski

Autor Rozprawy sprawnie i poprawnie posługuje się językiem polskim, a jego warsztat językowy należy ocenić wysoko. Całość została napisana w sposób klarowny, poprawny, z uwzględnieniem charakterystyki językowej typowej dla nauk biologicznych, ale bez nadmiaru „żargonu” naukowego. Jedynym mankamentem, choć o zupełnie marginalnym znaczeniu, jest pewna „skłonność” do zwrotów nieco zbyt popularnych dla pracy naukowej (np. str. 10: *słynne* Rancho la Brea; str. 17: *najlepiej* reprezentowaną kością). Autor nie uniknął również, zwłaszcza w Streszczeniu kilku niezręcznych skrótów myślowych, np. str 3 : „...dzięki zdolności lotu – szybko reagować na zmiany w środowisku”; „ptaki mogą trafić do sedymentu”; str. 4. „Szczątki ofiar obu ptaków...” Należy jednak podkreślić, że błędy stylistyczne i językowe w całej pracy są nieliczne i nie wpływają zasadniczo na jej ocenę.

Zalety rozprawy doktorskiej

Podstawę Rozprawy doktorskiej mgr Krzysztofa Wertza stanowi seria siedmiu artykułów opublikowanych w prestiżowych czasopismach naukowych. Dowodzą one długoletniej pracy naukowej Doktoranta w zakresie identyfikacji i analiz szczątków awifauny odkrywanych na stanowiskach archeologicznych. Cały zbiór publikacji wskazuje na konsekwentny wybór Autora w zakresie problematyki naukowej i pogłębianie swojej wiedzy w zakresie analiz szczątków ptaków.

Wybór problematyki i trzech zasadniczych celów badawczych wskazuje na to, że praca została poprzedzona rzetelną refleksją naukową i identyfikacją problemów badawczych. Język pracy i jej kompozycja wskazują na wysokie kompetencje naukowe mgr Krzysztofa Wertza, oraz samodzielność badawczą. Na podkreślenie zasługuje rzetelność i staranność przygotowania pracy i prowadzenia narracji w oparciu o opublikowane artykuły.

WYDZIAŁ NAUK HISTORYCZNYCH I PEDAGOGICZNYCH

INSTYTUT ARCHEOLOGII

ul. Szewska 48
50-139 Wrocław

tel. +48 71 375 29 75
fax +48 71 375 28 82

iar@uwr.edu.pl | www.archeo.uni.wroc.pl

Bez wątpienia rozprawa doktorska mgr Krzysztofa Wertza stanowi istotny wkład w aktualny stan badań nad znaczeniem, identyfikacją i użytkowaniem ptaków przez społeczności pradziejowe. Szczególnie ważny dla przyszłych analiz i badań jest klucz do oznaczenia pazurów ptaków drapieżnych Europy. Bez wątpienia ta praca będzie stanowiła dużą pomoc dla naukowców pracujących ze zbiorami faunistycznymi odkrywanymi na stanowiskach archeologicznych.

Uwagi krytyczne i mankamenty rozprawy

Trudno wskazać na mankamenty przedłożonej rozprawy mgr Krzysztofa Wertza pt. *Akumulacje kości ptaków z górnoplejstoczeńskich stanowisk archeologicznych Europy środkowej – taksonomia, tafonomia, interpretacja*. Za pewien mankament można uznać pominięcie głównej tezy/hipotezy badawczej i skupienie się na trzech pośrednich celach naukowych. Nie jest to jednak błąd i rozumie się, że zaproponowanie tezy o charakterze bardziej ogólnym, która łączyła by tematykę siedmiu odrębnych publikacji jest zadaniem trudnym. Również za mankament o drugorzędym znaczeniu można uznać niekiedy za daleko posuniętą zwięzłość, zwłaszcza w prezentacji wyników i perspektyw, która momentami daje wrażenie powierzchowności refleksji i braku pogłębienia. Dotyczy to zwłaszcza kontekstu kulturowo-archeologicznego. Jak wspomniałam jednak jest to jedynie uwaga i nie może mieć wpływu na ogólnie wysoką ocenę Rozprawy. Natomiast mankamentem wpływającym na jej odbiór jest całkowity brak ilustracji. Oczywiście są one dostępne w załączonych publikacjach, jednak rezygnacja z nich znacznie utrudnia lekturę i odbiór Rozprawy. Ten element uważam za najważniejszy mankament pracy.

Konkluzje

W świetle przeprowadzonej analizy i oceny rozprawy doktorskiej pana magistra Krzysztofa Wertza, w kontekście przewidzianych prawem kryteriów wymagających spełnienia dla uzyskania stopnia naukowego doktora, należy stwierdzić, że kryteria te zostały spełnione.

Biorąc pod uwagę wcześniej sformułowane oceny częściowe, jak i wyrażoną powyżej syntetyczną opinię - stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Krzysztofa Wertza pt.: *Akumulacje kości ptaków z górnoplejstoceńskich stanowisk archeologicznych Europy środkowej – taksonomia, tafonomia, interpretacja*, spełnia wymogi określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2018 r. poz. 1789 ze zm.).

W związku z tym zwracam się do Wysokiej rady Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk z wnioskiem o przyjęcie jej do dalszego procedowania, oraz w związku z tym, o dopuszczenie mgr. Krzysztofa Wertza do dalszych etapów przewodu doktorskiego zgodnie z Art. 191 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018r. „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” (tekst jednolity: Dz. U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.).

Marta
Osypińska

Elektronicznie podpisany
przez Marta Osypińska
Data: 2024.10.03 08:05:19
+02'00'

